

ACADEMICIANUL RADU GRIGOROVICI – UN TRĂITOR ÎNAINTEA VREMURILOR SALE

ACAD. IOAN-IOVITZ POPESCU

Keywords: Radu Grigorovici, Romanian Academy, culture.

Academician Radu Grigorovici – a forerunner of his times

*(Abstract)**

The author reminds the personality of academician Radu Grigorovici from the perspective of his involvement in academic life. Radu Grigorovici was a man of construction and balance. He left behind him the Romanian school of shapeless semiconductors, acknowledged and appreciated at worldwide level. „The Teacher” as he was called by his students and coworkers, built something durable in all the places he passed through: The Faculty of Sciences from Bucharest, later became the University of Bucharest, the Institute of Physics Bucharest whose scientific director he was, the Institute of Physics and Materials Technology Magurele and, finally, the Romanian Academy. He loved and respected more than anything democracy; he said that the democratic principles have to be respected by everyone, especially when these contradict with personal interests. This is the test that every person who pretends to be democrat has to pass. With his sharp and unique sense of humour, the academician Radu Grigorovici quoted Winston Churchill and his famous definition of democracy: „Democracy is the worst form of government except all those other forms that have been tried from time to time”. His modesty, decency and the right attitude, but reserved resulted in the fact that few people knew his great merits in the field of scientific research, merits he never boasted about. Thus, few know that Radu Grigorovici was proposed for the Nobel prize for physics in 1977, when this award was given to Sir Nevill Mott.

Sfârșitul anului 1989 a marcat încheierea unei epoci, o tragică meandă a istoriei, când pentru marea majoritate a cetățenilor României a apărut speranța unui început de normalitate. Academia Română, care și-a reluat vechiul nume, a urmat și ea soarta întregii țări, reînviind nu din cenușa ci din tăciunii ei, așa cum spunea academicianul Radu Grigorovici¹.

Alegerea liberă prin vot secret a noii conduceri a Academiei Române, întâia dată după o lungă întrerupere, a reînnotat tradiția statuată de epocile ante- și interbelică. Aceste evenimente l-au adus pe academicianul Radu Grigorovici în poziția de vicepreședinte al venerabilei instituții, definită prin lege drept cel mai înalt for științific și cultural al țării.

* Traducere: Ana-Gabriela Drahta.

¹ Radu Grigorovici, *Mai dăinuie obsesia tutelei*, în „Adevărul”, București, 26 iunie 1990.

Cât și ce a însemnat prezența sa în conducerea înaltului for în vremuri de transformare profundă, care au decis întreagă orientare viitoare a instituției, rămâne ca timpul să hotărască. Sigur este faptul că personalitatea puternică a lui Radu Grigorovici și-a lăsat amprenta și a marcat procesul de renaștere și redefinire a Academiei Române, proces care a avut loc în acei ani.

Radu Grigorovici fusese primit în Academia Republicii Populare Române în anul 1963. A fost anul când președintele de atunci, academicianul Ilie Murgulescu, a trecut peste piedicile politice care barau drumul spre consacrare a multor personalități care aveau diferite „păcate”. În cazul lui Radu Grigorovici aceste păcate erau „mari”: era fiul fostului președinte al Partidului Social Democrat Român, Gheorghe Grigorovici, etichetat de către comuniști ca „trădător al clasei muncitoare”, și arestat, deținut fără proces și mort la închisoarea Văcărești în anul 1950. Evident, Radu Grigorovici nu a fost niciodată membru al Partidului Comunist și nici al vreunui alt partid, așa cum o mărturisește el însuși : „Am jurat, în tinerețe, având în vedere soarta părinților mei, că un lucru, sigur, nu-l voi face în viață: să mă înregistrez politic”.

Experiențe personale similare au transformat și mutilat sufletește pe mulți dintre cei care au avut neșansa de a fi contemporani cu acele evenimente. Privite din acest unghi, par de necrezut seninătatea și echilibrul cu care academicianul Radu Grigorovici tratează de pe poziția decidentului spinoasă și delicată problemă a renașterii Academiei Române: „Refacerea Academiei Române a urmărit să-i redea rolul pe care-l jucase în trecut în viața spirituală a țării. [...] Pentru a evita o nouă ruptură în continuitatea existenței a Academiei și o nouă politizare a ei, analogă cu cea din 1948, dar aplicată în sens opus, am preferat o trecere continuă [...]. Evoluăm inevitabil spre o structură mai democratică, întinerită și de înaltă profesionalitate. Aceasta va fi pavăza noastră împotriva imixtiunii politice. Când are de ales între totalitarism și democrație, Academia nu trebuie să fie neutră”².

De-a lungul timpului, Radu Grigorovici s-a pronunțat asupra celor mai multe probleme ale Academiei Române și a unor probleme ale societății românești în general. După trecerea unei perioade de 20 de ani, observațiile academicianului Radu Grigorovici impresionează prin corectitudinea, acuratețea și, mai cu seamă, prin actualitatea lor.

Cum și-a înțeles importanta misiune și ce principii a promovat împreună cu noii săi colegi din conducerea Academiei, în calitatea sa de vicepreședinte ales, o spune el însuși: „În ianuarie 1990, Academia și-a reluat denumirea tradițională de Academia Română, și-a constituit o Adunare generală capabilă de decizii prin promovarea, prin vot secret, a unor membri corespondenți la poziția de membri titulari și a elaborat și adoptat prompt un nou Statut, care conturează clar drumul pe care intenționează să-l urmeze în viitor. Apoi, și-a ales, iarăși prin vot secret, o nouă conducere, care a reintegrat în mare parte în structura Academiei unitățile de cercetare ce-i fuseseră răpite în mod samavolnic și a reînnotat cu succes numeroase legături științifice cu străinătatea. Se poate pune pe drept întrebarea: ce este nou, revoluționar, în Academia Română? Răspunsul este că noul se găsește rezumat în cuvintele cheie subliniate mai sus, preluate fie din legea de înființare, fie din Statut. Academia Română nu mai este înrobitea nici unei ideologii. Ea însăși, ca și unitățile proprii, sunt conduse de oameni de specialitate, aleși dintre cercetători, care îndrumă organele de conducere executive

² „*Munții fată și se naște un șoricel*”, interviu cu acad. Radu Grigorovici, realizat de Codruț Pinzaru, în „Cotidianul”, București, 7 aprilie 1993.

ca, de pildă, președintele Academiei și directorii de institut. Alegerea conducerii Academiei se face pe timp limitat, prin vot secret și fără drept de realegere. Selecționarea noilor membri ai Academiei se face printr-un proces complex cu multe vămi: propuneri din afară și dinăuntru, analiza propunerilor și votul secret ale secțiilor de specialitate, prezentarea candidaților – selecționați pe baza expunerii activității lor – Adunării generale și, apoi abia, votul secret al acesteia”³.

Deși un optimist incorrigibil, academicianul Radu Grigorovici era un om de o luciditate și o independență de gândire rar întâlnite. În același articol, scris în urmă cu mai bine de 20 de ani, Radu Grigorovici făcea observația premonitorie: „Privind în viitor, Academia Română este expusă la două primejdii: birocratizarea internă și ingerințele externe”.

Atunci când a luat ființă, în urmă cu 145 de ani, Academia Română a reunit celei mai reprezentative personalități pentru spiritualitatea românească, pentru că fusese gândită să fie instituția unei națiuni, și nu instituția unui stat ce nu cuprindea toată națiunea.

Cu timpul structura și ponderea relativă a preocupărilor membrilor ei s-au modificat. Științele exacte, științele naturii și științele tehnice au câștigat teren față de preocupările din domeniile umaniste și cel al artelor, dar acest fapt nu a dus la scindare, în ciuda existenței unor tentative de ingerință brutală ale politicului. Radu Grigorovici, care a fost un adevărat om de știință în cel mai strict sens al cuvântului, a înțeles și a explicat cu rigoarea care l-a caracterizat din totdeauna de unde a apărut această problemă generatoare de multe controverse și chiar de conflicte: „Mai stranie este definiția legală dată Academiei Române de for cel mai înalt, științific și cultural, al țării. Ea ilustrează frapant ambiguitatea inerentă cuvântului, în speță a conjuncției monosilabice «și». Este oare vorba de enumerarea a două noțiuni similare? Sau de două noțiuni care se exclud? Sau de o ierarhizare în ordine crescândă sau descrescândă? Iată întrebări care cer un răspuns. Acest «și» ridică astfel probleme controversate care separă și învrăjbesc adeseori taberele căutătorilor de adevăr ce umblă pe căi diferite. [...] Schisma dintre științele naturii și cele umaniste a apărut, cum se știe, la sfârșitul Renașterii. Cele dintâi și-au ales drept metodă ideală de găsire a adevărului analiza logică, de preferință cea matematică, a fenomenelor și confruntarea, de preferință cantitativă, a teoriilor imaginate cu experiența decretată drept arbitru suprem. Antagonismul dintre științele care s-au putut conforma acestor metode de lucru și acestor criterii de evaluare a adevărului și cele care nu pot sau nu vor să și le însușească este viu până astăzi”⁴.

Maniera în care Radu Grigorovici propune soluția de reconciliere a celor două poziții, doar aparent antagonice, reprezintă o veritabilă lecție de înțelepciune: „S-ar putea trage concluzia că numai oamenii excepționali pot escalada bariera ce separă științele exacte de cele umaniste și de arte, trecând peste niște punți greu accesibile.[...] Orice om de știință n-are decât de câștigat, lărgindu-și orizontul cunoașterii dincolo de bariera exactității și vice-versa. [...] Numai construirea unui număr mare de punți solide cu ajutorul cărora reprezentanții celor

³ Radu Grigorovici, *Punți peste bariere*, conferință scrisă în 1990, cu ocazia fondării noii reviste a Academiei Române, „Academica”.

⁴ *Ibidem*.

două tabere «adverse» își pot infiltra reciproc pozițiile, poate duce la crearea unei adevărate spiritualități”.

Să mai adăugăm că el însuși a fost un om de o cultură impresionantă, enciclopedică, un erudit care se putea mișca cu grație și dezinvoltură prin domenii aparent distante față de profesia sa de fizician: literatură, artă și îndeosebi muzică.

Radu Grigorovici a fost un pianist talentat, dacă nu ar fi ales de la bun început cariera științifică ar fi putut deveni cu mare probabilitate pianist concertant. Pentru colaboratori și prieteni rămân de neuit zilele „porților deschise”, aniversările de 20 noiembrie – ziua de naștere a profesorului – împreună cu mult așteptatele și încântătoare recitalurile de pian susținute de către acesta.

Revenind la lumea academică și mai precis la Academia Română, *anno Domini* 1989 a reprezentat o schimbare fundamentală. Trecerea bruscă, fără pregătire, de la dictatură la ceva care a putut fi numit democrație. Așa cum am mai spus, această schimbare l-a propulsat pe academicianul Radu Grigorovici în funcția de vicepreședinte al Academiei la o vârstă la care alții își încheiaseră de mult orice tip de carieră, la 79 de ani. Și astfel distinsul fizician, îndrăgostit de cercetare, de meseria lui, dar în același timp un om de o rigoare și un simț critic rar întâlnite, a fost pus în situația de a contribui la încercarea de a reorganiza pe baze moderne și mult mai echitabile cercetarea științifică fundamentală, în particular din domeniile științelor exacte și ale naturii, revenită sub cupola Academiei Române. În ceea ce privește fizica, știința căreia i-a dăruit întreaga lui pasiune și energie de o viață, Radu Grigorovici a fost cel care a gândit și împlinit renașterea Secției de Științe Fizice a Academiei Române după 1989. A făcut această construcție în deplinul respect al principiilor democratice, aplicând *sensu stricto* propriile cuvinte: „Sub democrație, înțeleg să se țină cont întotdeauna, chiar de persoanele care conduc niște instituții, de părerile celorlalți. Evident, e vorba de cei calificați”.

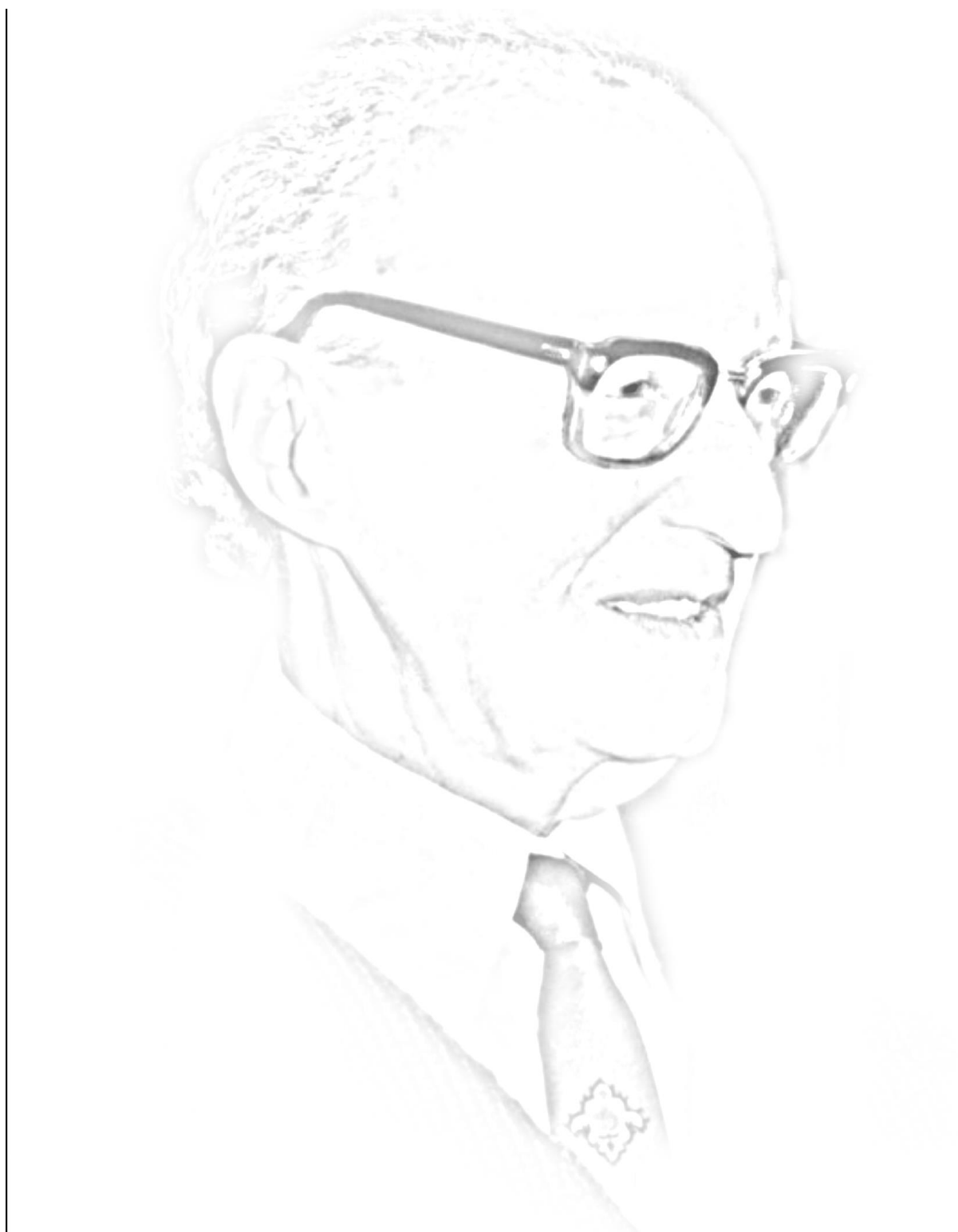
Unul dintre crezurile cele mai adânci ale academicianului Radu Grigorovici a fost acela că toți oamenii sunt și trebuie să rămână egali în fața legii. Respectul nestrămutat față de litera și spiritul legii mereu practicat și nu doar clamat i-au adus de-a lungul vieții mulți inamici, dar și foarte mulți admiratori.

Academicianul Radu Grigorovici a fost un om al construcției și al echilibrului. A lăsat în urma sa școala românească de semiconductori amorfi, recunoscută și apreciată la nivel mondial. „Magistrul”, așa cum îl numeau elevii și colaboratorii săi, a zidit ceva temeinic în fiecare din locurile pe unde a trecut: Universitatea din București, Institutul de Fizică București al Academiei Republicii Populare Române, al cărui director adjunct științific a fost, Institutul de Fizică și Tehnologia Materialelor Măgurele și, în final, Academia Română. A iubit și a respectat mai presus de orice democrația; spunea că principiile democratice trebuie respectate de către fiecare, mai cu seamă atunci când acestea sunt în contradicție cu interesele personale. Acesta este testul pe care trebuie să-l treacă orice persoană care pretinde despre sine că ar fi democrat. Cu inegalabilul și ascuțitul său simț al umorului, academicianul Radu Grigorovici îl cita pe Winston Churchill și a sa celebră definiție a democrației: „Democracy is the worst form of government except all those other forms that have been tried from time to time”.

Modestia, decența și atitudinea corectă, dar rezervată, a academicianului Radu Grigorovici au făcut ca puțină lume să cunoască marile sale merite în domeniul cercetării științifice, merite cu care nu s-a lăudat niciodată. Astfel, puținii știu că Radu Grigorovici a fost

propus la Premiul „Nobel” pentru fizică în anul 1977, atunci când i s-a decernat acest premiu lui Sir Nevill Mott. În alocuțiunea „Nobel”, ținută cu această ocazie la Academia Regală Suedeză, Sir Nevill aduce cel mai frumos omagiu lui Radu Grigorovici personal și școlii de fizică pe care acesta a creat-o: „The discovery of this property of glasses certainly makes Kolomiets one of the fathers of the branch I am describing, as were others in Eastern European countries, notably Grigorovici in Bucharest and Tauc in Prague”.

Prezentarea unei personalități, pentru a evita subiectivismul personal, m-a condus a-l caracteriza prin citate proprii, aducându-l astfel pe „Magistru” în fața Dumneavoastră, o prezență vie cum va rămâne în amintirea noastră.

Radu G. Grigorovici (n. 20 noiembrie 1911, Cernăuți – d. 2 august 2008, București). Fizician, membru titular al Academiei Române (1990), vicepreședinte al Academiei Române (1990–1994), vicepreședinte de onoare al Academiei de Științe a Republicii Moldova (1992).